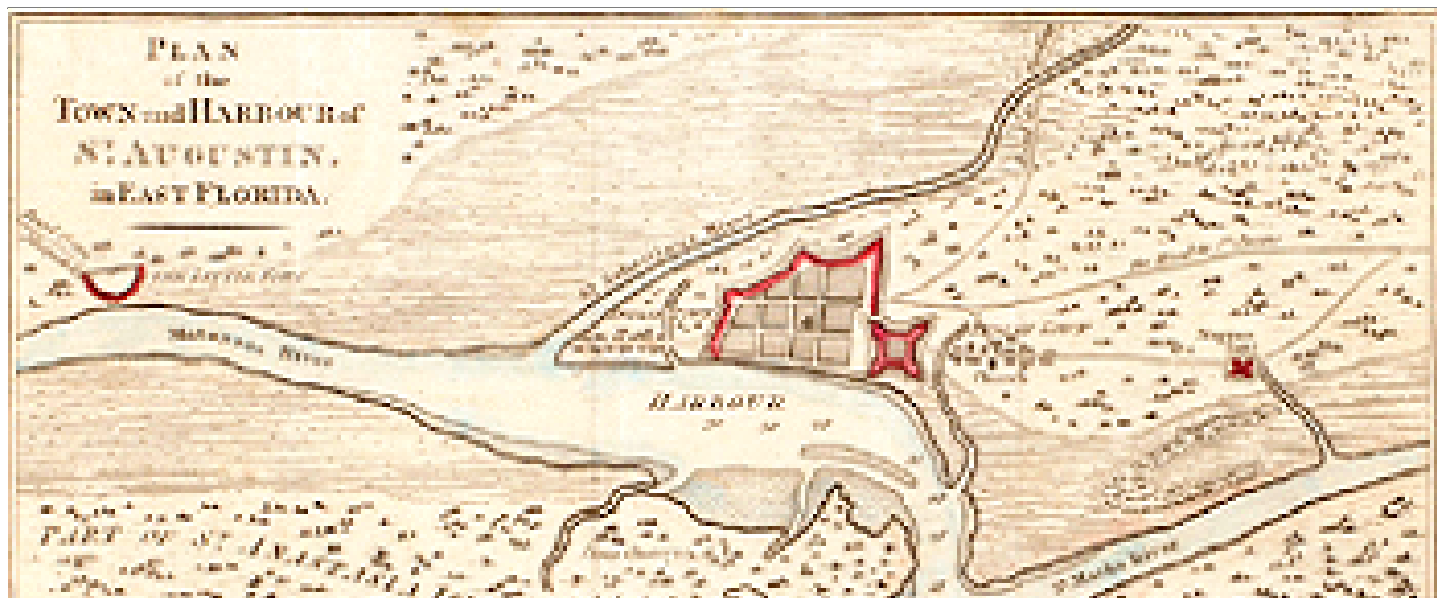

Quan als Estats Units es parlava català

Autor: Marc Pons

Data de publicació: 15-04-2019

Article d'En Marc Pons al Nacional.cat del 14 d'abril del 2019. L'odissea de 1500 menorquins a New Smyrna i a Saint Augustin al 1768 (Florida). A Saint Augustin s'hi va parlar majoritàriament català des del darrer terç del segle XVIII fins a començaments del segle XX.

Fort Saint-Augustin (colònia britànica de Florida), 26 de juny de 1768. Fa dos segles i mig, arribava al port del fort un contingent de 1.500 menorquins. Una setmana més tard desembarcaven a New Smyrna, el primer emplaçament (situat 100 quilòmetres al sud de Saint-Augustin), i es convertien en la colònia europea més nombrosa fins llavors que, de cop, arribava a l'Amèrica del Nord. Tan sols per posar un exemple, els menorquins de Florida multiplicaven per setze el mític contingent dels pioners del Mayflower (1620).

Els minorquians (veu anglesa que es referia al col·lectiu catalanoparlant de la Florida britànica) escriuriu una de les pàgines més tràgiques i èpiques a la vegada de la història dels Estats Units. Van ser els primers i únics esclaus blancs i europeus —si més no, tractats com a tals— de les tretze colònies britàniques del nou continent. Van caminar la primera Marxa pels Drets Civils de la història americana. I a Saint-Augustine van forjar la primera i única ciutat majoritàriament catalanoparlant dels Estats Units.

Andrew Turnbull i Maria Gràcia Dura / Font: Viquipèdia

La història dels minorquians comença a inicis de 1768. Poc abans, la corona britànica havia concedit al metge i científic escocès Andrew Turnbull un paratge erm d'uns 100.000 acres (l'equivalent a la superfície de Menorca) a la Florida. La idea inicial de Turnbull era emplaçar-hi colons grecs que vivien sota la dominació de l'imperi otomà. La seva esposa, Maria Gràcia Dura, era originària d'Esmirna, un port del mar Egeu poblat per grecs i dominat pels turcs. I això explica el nom de l'emplaçament: New Smyrna.

Però aquell projecte va xocar amb l'oposició frontal de les autoritats otomanes, que no estaven disposades a obrir la porta de l'èxode a un dels col·lectius més dinàmics del seu imperi. Turnbull, lluny de desanimar-se, va acudir a Sir Richard Lyttelton, governador britànic de Menorca. En aquest punt cal aclarir que Menorca era una possessió britànica des que el 1706, a l'inici de la Guerra de Successió hispànica (1705-1715), havia estat ocupada pels exèrcits de l'aliança internacional austriacista.

A diferència del que havia passat a Esmirna, Lyttelton no tan sols va autoritzar els plans de Turnbull sinó que, fins i tot, hi va col·laborar. Des de l'ocupació de 1706 l'administració britànica havia impulsat mesures modernitzadores que havien revolucionat l'aparell econòmic tradicional, però que, a la vegada, havien creat un problema demogràfic. El 1768 Menorca superava els 30.000 habitants (un terç del cens actual) que, en aquell context històric, marcava clarament el sostre poblacional de l'illa.

Naturalment hi havia una part de la població que havia quedat al marge d'aquella inèrcia de progrés. Era la capa més humil de la societat, formada per jornalers de la terra i dels oficis, l'equivalent a la classe obrera actual. Seria la que, per raons òbvies, engruixiria el projecte Turnbull. Les condicions inicials eren —en aquell context històric— molt temptadores: tres anys de treball a la finca que, a venciment, es remuneraven amb la propietat d'una casa i d'una parcel·la de terreny d'uns 200 acres (unes 8 hectàrees).

Mapa britànic de Menorca (1752) / Font: Cartoteca de Catalunya

El que semblava una gran oportunitat es revelaria com una tràgica estafa. El trajecte entre Menorca i Florida va ser la bestreta de la tragèdia. Turnbull va amuntegar 1.500 persones en un espai on no hi cabia ni la meitat d'aquell passatge. La llarga travessia i les males condicions es van convertir en un còctel letal: 150 morts. Però el pitjor encara havia d'arribar. Quan van tocar terra, es van adonar que Turnbull no havia complert la part inicial del tracte: ni havia desforestat els terrenys, ni havia construït les cases.

Els menorquians van haver de partir de zero en unes condicions duríssimes: la primera collita que asseguraria l'alimentació d'aquelles 300 famílies pioneres no arribaria fins passats uns mesos. A tot això se sumaria la difícil adaptació a unes condicions climàtiques subtropicals molt adverses a l'organisme d'aquells pioners: les malalties pròpies d'una zona calorosa i humida i les afegides per la infralimentació. I, per si no n'hi havia prou, els maltractaments dels capatassos: el pitjor de cada casa britànica.

Les fonts documentals revelen que els minorquians van ser, pràcticament, transformats en esclaus. Turnbull no va complir cap de les condicions prèviament pactades i documentades. Va aprofitar l'isolament i la llunyania de New Smyrna per convertir aquell assentament en un infern. En una plantació d'esclaus. Els minorquians no tan sols van haver de desforestar els terrenys, assecar les basses, aplanar les finques i construir les cases, sinó que Turnbull els cobrava els aliments prorrogant el termini del contracte.

Els maltractaments mereixen un capítol a banda. Són centenars els casos de maltractaments documentats. Probablement un dels més colpidors és el d'una pionera anomenada Paula Llorens. Relaten que: "Un capatàs volia jaure amb Paula. Quan ella s'hi va negar, el capatàs la va fitar i li va dir 'ho pagaràs', i tot seguit la va ajupir a bastonades. Ella li implorava 'senyor, no em pegueu que estic en cinta'. Però el capatàs no es va aturar fins que ella quasi no respirava. Tres dies després, Paula va tenir un infant mort".

L'any 1777, passats nou anys de l'arribada a New Smyrna, tres membres de la comunitat minorquiana es van escapar de la finca Turnbull. Per terra ignota, seguint la línia de la costa, fins a Fort Saint-Augustine, van aconseguir entrevistar-se amb el governador britànic Patrick Tonyn i li van relatar l'infern de New Smyrna. Tonyn, astorat, va ordenar una inspecció a la finca de Turnbull que resultaria demolidora: va deixar en suspensió la concessió de les terres i va decretar la llibertat dels minorquians.

No hi va quedar ningú. Dels capatassos no hi ha cap notícia. El que sí que se sap és que els sis-cents supervivents de New Smyrna, malgrat la dura experiència viscuda, van decidir no tornar a Menorca. Van iniciar un èxode cap a Fort Saint-Augustine, la capital de la colònia, que el professor Philip Rasico —membre fundador de la North American Catalan Society i un dels acadèmics que més abastament ha estudiat el fenomen minorquian— anomenaria la primera Marxa pels Drets Civils de la història dels Estats Units.

General Patrick Tonyn / Font: Viquipèdia

El governador Tonyn es va comprometre a acollir els minorquians als afores del Fort Saint-Augustin. Només els imposava la condició de crear una comunitat estable. La primera i única ciutat majoritàriament catalanoparlant naixia als voltants de l'actual cementiri catòlic de Tolomato. I és precisament aquesta necròpoli qui ens revela la ràpida progressió demogràfica i econòmica de la comunitat catalanoparlant de la ciutat. La pràctica totalitat de les seves tombes pertanyen als minorquians del segle XIX.

Les làpides de Tolomato ens dibuixen una comunitat que hauria estat formada per un mínim de quaranta nissagues minorquians: Alemany, Andreu, Arnau, Bagués, Baya, Bonet, Bonelli, Cànova, Capella, Capó, Carrera, Casanovas, Caulas, Fallani, Famarias, Genovar (o Genovès), Hernández, Joaneda, Leonardi, Llambiàs, Llorens, López, Manuci, Mercadal, Mestres, Pellicer, Perpaul, Pomar, Pons, Reys, Rogero (o Rogeró), Sabaté, Salom, Seguí, Serra, Sintes, Usina (o Alzina), Vens (o Vents), Vila i Vilallonga.

Segons el professor Rasico, el català de Florida va ser la llengua habitual dels carrers i de les places de Saint-Augustine fins l'any 1900. Durant aquell segle llarg —entre 1777 i 1900— els minorquians van passar de la condició de súbdits de la corona britànica a l'espanyola durant un curt espai de temps (1781-1821), fins que el rei Ferran VII (en l'enèsima fallida econòmica hispànica) va vendre la colònia als Estats Units. Des del 1821 fins aproximadament l'any 1900 seria la ciutat catalanoparlant dels Estats Units.

També segons el professor Rasico, actualment un 30% de la població de Saint-Augustine té una arrel menorquina. És un percentatge molt respectable en una ciutat que s'ha convertit en una destinació residencial de jubilats (dels que cobren una pensió, naturalment) de la resta del país. La llengua de Saint-Augustine —la variant dialectal més occidental del domini lingüístic català— va desaparèixer devorada per l'anglès, com han desaparegut tantes llengües nacionals en la curta història dels Estats Units.

Però en canvi no ha desaparegut la consciència d'identitat. Els descendents dels minorquians conserven la cultura gastronòmica dels seus avantpassats: la formatjada —adaptada al paladar nord-americà— és l'element més popular. Com també han conservat la tradició musical: les cançons populars menorquines —cantades en un català amb un pintoresc accent cow-boy— són presents a totes les celebracions familiars, especialment cada 26 de juny, l'aniversari de l'arribada d'aquells pioners catalanoparlants. D'això, ja en fa més de 250 anys.

HISTÒRIA

Marc Pons

Tarragona. Diumenge 14 d'abril de 2019

https://www.elnacional.cat/ca/cultura/marc-pons-quan-estats-units-parlava-catala_374692_102.html